

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Επειδή, λοιπόν, ο άνθρωπος πήρε μερίδιο από θεϊκά πράγματα, πρώτα-πρώτα λόγω της συγγένειάς (του) με τον θεό, μόνος από τα ζώα πίστεψε σε θεούς και επιχειρούσε να κατασκευάζει και βωμούς και (να φιλοτεχνεί) αγάλματα θεών-έπειτα, γρήγορα άρθρωσε με την τέχνη του φθόγγους και λέξεις και επινόησε κατοικίες και ρούχα και παπούτσια και στρωσίδια και τις τροφές από τη γη. Με αυτά λοιπόν τα μέσα εφοδιασμένοι οι άνθρωποι κατοικούσαν στην αρχή διασκορπισμένοι, πόλεις όμως δεν υπήρχαν-κατασπαράσσονταν λοιπόν από τα θηρία, γιατί ήταν από κάθε άποψη πιο αδύναμοι από αυτά και οι τεχνικές γνώσεις ήταν βέβαια βοηθός τους καλός για την ανεύρεση της τροφής, ανεπαρκής όμως για τον πόλεμο με τα θηρία – γιατί δεν κατείχαν ακόμη την πολιτική τέχνη, μέρος της οποίας είναι η πολεμική τέχνη – επιδίωκαν λοιπόν να συγκεντρώνονται και να εξασφαλίζουν τη σωτηρία τους χτίζοντας πόλεις- κάθε φορά λοιπόν που συγκεντρώνονταν, αδικούσαν ο ένας τον άλλον, επειδή δεν είχαν την πολιτική τέχνη, με αποτέλεσμα να διασκορπίζονται και να απειλούνται με αφανισμό. Ο Δίας, λοιπόν, επειδή φοβήθηκε για το γένος μας μήπως χαθεί ολότελα, στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους και τον σεβασμό στους άγραφους νόμους και την αντίληψη περί του δικαίου, για να εξασφαλίζουν και την τάξη στις πόλεις και να αποτελούν τους συνεκτικούς δεσμούς φιλίας ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1. «Επειδή δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας»

Στο πλαίσιο του μύθου η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό γιατί

α) το κατείχαν ως τότε **μόνο οι θεοί**,

β) οι άνθρωποι το απέκτησαν **με θεϊκή παρέμβαση** του Προμηθέα,

γ) επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, **του επέτρεψε** κατά συνέπεια **να αναγνωρίσει την ύπαρξη των θεών**. Η πρώτη, με την έννοια της κορυφαίας, και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, είναι ακριβώς η **εμφάνιση της θρησκείας**.

Η φωτιά αλλά και οι τεχνικές γνώσεις, η «έντεχνος σοφία», επέτρεψαν στον άνθρωπο να δημιουργήσει **τεχνικό πολιτισμό**, μεταβάλλοντας την όψη της φύσης, κατά κάποιο τρόπο σαν δημιουργός-θεός. **Η μεταμορφωτική δύναμη του στοιχείου της φωτιάς θεωρούνταν αποκλειστικό κτήμα των θεών**, δηλαδή στοιχείο της θεϊκής ουσίας και ένα από τα μυστικά της δύναμής τους. Η έννοια της φωτιάς ως δυναμογόνου φυσικού στοιχείου απασχολεί ήδη τον Ηρόκλειτο (ἀείζων πῦρ).

Ο Πρωταγόρας αρχίζει την παρουσίαση των κατακτήσεων του ανθρώπου από τη θρησκεία, παρά τον θρησκευτικό αγνωστικισμό του. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αρχικά με βάση την ανάγκη συνοχής του μύθου (θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύνεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν) και λογικής αλληλουχίας των νοημάτων του μύθου. Δηλαδή, εφόσον οι άνθρωποι πήραν μέρος σε κάτι που

μέχρι τότε ανήκε μόνο στους θεούς, σύμφωνα με τον μύθο, αυτό τους οδήγησε στην πίστη ότι υπάρχουν θεοί και ότι οι άνθρωποι έχουν πνευματική συγγένεια με αυτούς. Αποτέλεσμα ήταν να αναπτύξουν θρησκεία και θρησκευτική τέχνη.

B2. Ο Δίας, για να διασφαλίσει την προοπτική επιβίωσης των ανθρώπων που διέτρεχαν άμεσο κίνδυνο αφανισμού, αποφασίζει να τους προσφέρει *τήν αιδῶ καί τήν δίκην*. Έτσι, θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιών και η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμού. Η ενέργεια αυτή του Δία **δείχνει το ενδιαφέρον** και τη φροντίδα του **για τους ανθρώπους**.

Αιδώς: είναι ο σεβασμός, το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. **Η δράση της είναι ανασταλτική** και αποτρεπτική και συμπίπτει με τη λειτουργία της ηθικής συνείδησης. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η αγανάκτηση και η αποδοκιμασία των άλλων.

Δίκη: είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η ενύπαρκτη στον άνθρωπο αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών και άγραφων νόμων και των δικαιωμάτων των άλλων, καθώς και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν καταστρατηγούνται βάνανυσα από κάποιον. Η δίκη **εκδηλώνεται με τη δημιουργία και την τήρηση κανόνων δικαίου**, την κατοχύρωση του δικαίου, του ορθού και του νόμιμου. Έτσι, περιστέλλεται ο ατομικισμός και ο εγωισμός και **εξασφαλίζεται η αρμονική κοινωνική συμβίωση**.

Κάθε πολιτισμικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Οι αξίες αυτές είναι καθολικές και συνιστούν παράγωγα της εξέλιξης τόσο της ηθικής συνείδησης, όσο και του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει.

«*ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*»: με τη φράση αυτή διατυπώνεται **έξοχα η κοινωνιοπλαστική αποστολή της αιδούς και της δίκης**. Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ειδικότερα, **η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι»**, δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. **Η δίκη παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί»**, δηλαδή σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. **Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται φιλίαν**, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά.

Χρειάζεται, βέβαια, να διευκρινισθεί ότι οι δύο αξίες δόθηκαν ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν από τους ανθρώπους με τη λογική και τον προσωπικό αγώνα. Άλλωστε ο Δίας, αν και κατείχε την πολιτική τέχνη, δεν τη δώρισε στον άνθρωπο. Αντίθετα δώρισε την αιδώ και τη δίκη για να

εξοικονομήσει την πολιτική τέχνη μόνος του ο άνθρωπος με τον προσωπικό αγώνα του. Όταν οι άνθρωποι γνωρίσουν σε βάθος τις έννοιες αυτές, που προβάλλονται ως αιτήματα της ηθικής, και είναι σε θέση να τις πραγματώσουν στις σχέσεις τους, τότε η οργάνωση της πολιτικής κοινωνίας θα στηρίζεται σε αυτές. Η πολιτεία που θεμελιώνεται σε αυτές είναι δημοκρατική, γιατί ο αμοιβαίος σεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης των πολιτών εμπεδώνει την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και με την πολιτεία και εξασφαλίζει ισορροπία στις σχέσεις τους.

B3. Από την παρουσίαση του μύθου του Πρωταγόρα γίνεται φανερό πως οι **διαφορές** ως προς τη γένεση και το σκοπό της πολιτικής κοινότητας είναι **αισθητές**. Ο **Πρωταγόρας** πιστεύει πως η πολιτική κοινότητα είναι προϊόν των δύσκολων συνθηκών που είχαν να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι, και της αδυναμίας τους απέναντι στα θηρία (*ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι,...* ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σῶζεσθαι κτίζοντες πόλεις). Η συνάθροιση των ανθρώπων σε πόλεις επιβάλλει τον αλληλοσεβασμό και τη δικαιοσύνη. Όποιος δεν μπορεί να είναι δίκαιος και να σεβαστεί το συνάνθρωπό του πρέπει να εξοντώνεται ως «νόσος τῆς πόλεως».

Επομένως, ο Πρωταγόρας δέχεται πως, **για να δημιουργηθεί η πολιτική κοινότητα**, υπάρχει κάποια συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων που την αποτελούν. Με την επιμέλεια, την άσκηση και τη διδαχή οι άνθρωποι θα μάθουν να είναι δίκαιοι και να σέβονται τους συνανθρώπους τους. Φυσικά, **η άποψη αυτή διαφέρει από την άποψη του Αριστοτέλη**, που πιστεύει ότι η πολιτική κοινότητα «*φύσει ἐστὶ*», δηλαδή ούτε από εξωτερική ανάγκη δημιουργήθηκε ούτε με συμφωνία μεταξύ των μελών της. **Για τον Αριστοτέλη** η κοινωνία προϋπάρχει των μελών της. Η τάση, λοιπόν, για συμμετοχή στην πολιτική κοινότητα δεν είναι αποτέλεσμα εξωτερικών συνθηκών αλλά εσωτερική φυσική προδιάθεση.

Ὡς προς τους σκοπούς της πολιτικής κοινότητας υπάρχει όχι αντίθεση, αλλά **διαφοροποίηση**. Εδώ ο **Αριστοτέλης** υποστηρίζει πως η οργανωμένη κοινωνία έχει σκοπό να εξασφαλίσει **το «ζῆν»**, δηλαδή τις βασικές ανάγκες για την επιβίωση των μελών και στη συνέχεια την «αυτάρκεια», την τέλεια ζωή όπου καταξιώνεται με την αρετή η ύπαρξή τους.

Ο **Πρωταγόρας** δε βλέπει ως σκοπό της πολιτικής κοινότητας την «αυτάρκεια» όπως την εννοεί ο Αριστοτέλης. Γι' αυτόν κύριος σκοπός της πολιτικής κοινότητας είναι **η ασφάλεια και η άμυνα** απέναντι στις εξωτερικές συνθήκες. Δε φαίνεται να θεωρεί την κοινότητα απαραίτητο όρο για την ευδαιμονία, αν υπήρχε τρόπος να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι. Μόνο με τη φωτιά και τις τεχνικές επιδεξιότητες ο άνθρωπος κατακτά την «*εὐπορίαν βίου*», πριν ακόμη δημιουργήσει πόλεις. Ο Πρωταγόρας, τέλος, θεωρεί απολύτως αναγκαία την **επιβολή της δικαιοσύνης και του αλληλοσεβασμού** για την επιβίωση της πολιτικής κοινότητας. Ο Αριστοτέλης, όπως αναφέρθηκε, δίνει πολύ μικρότερη σημασία σ' αυτήν την ανάγκη, αφού κατά την άποψη του η κοινωνία «*φύσει ἐστὶ*». Στον άνθρωπο προϋπάρχει, δε χρειάζεται να επιβληθεί η ικανότητα να αντιλαμβάνεται το δίκαιο και το άδικο, το καλό και το κακό.

B4. Σχολικό εγχειρίδιο σελίδες 41 - 42

B5. οικέτης: οικήσεις
ανάγωγος: ἄγοντα
άμαξα: ἄγοντα
περιδεής: δείσας
διάσωση: σῶζεσθαι
διαφθορά: διεφθείροντο
νομαδικός: νείμω
δικαστήριο: δίκην
σχεδόν: μετέχειν
ανακωχή: μετέχειν